

การจัดการศึกษาเชิงพุทธในการเรียนรู้แบบใหม่^{*}

ผศ.ดร.สิน งามประโคน

บหนำ

พระพุทธศาสนาเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ทันสมัยที่สุด เพื่อจะเปลี่ยนแปลงและพัฒนาพฤติกรรมผู้เรียนให้เป็นคนดี เก่ง และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ดังพุทธจนที่ประกาศรับรองว่า “ธรรมที่เราแสดงแล้วเพื่อความรู้ยิ่ง เธอทั้งหลายพึงเรียน สพ เจริญ ทำให้มากด้วยดีโดยวิธีที่พระมหาจารย์นี้ จะพึงตั้งได้นาน ดำรงอยู่ได้นาน ข้อนี้พึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูลแก่คุณหมู่มาก เพื่อสุขแก่คุณหมู่มาก เพื่ออนเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย”¹

จากหลักฐานดังกล่าว จึงสรุปได้ว่า พระพุทธองค์ทรงมีแนวคิดด้านการศึกษาเพื่อแก้ปัญหาความทุกข์ หลุดพ้นจากกิเลส ตัณหา ด้วยวิธีการเข้ามาศึกษาพัฒนาตนตามรูปแบบพระพุทธศาสนา ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ซึ่งองค์ธรรมในรูปแบบเหล่านั้นก็คือ รูปแบบไตรสิกขาที่นั่นเอง ดังนั้น จุดเริ่มต้นในการดำเนินการพัฒนาพระสงฆ์ด้านการศึกษา จึงต้องมีความสอดคล้องกับรูปแบบที่วางแผนไว้ โดยเฉพาะรูปแบบไตรสิกขา คือดำเนินการไปตามหลักศีล สมาริ ปัญญา ซึ่งต้องพัฒนาไปตามลำดับขั้นดังนี้

ขั้นที่ ๑ การดำเนินการด้านการศึกษาตามหลักศิล

ข้อที่ ๒ การดำเนินการด้านการศึกษาตามหลักสมาร์ท

ขั้นที่ ๗ การดำเนินการด้านการศึกษาตามหลักปรัชญา ซึ่งมีรายละเอียดแต่ละขั้นตอนดังนี้

ข้อที่ ๑ การดำเนินการด้านการศึกษาตามหลักศึกษา

ผู้ที่จะเข้าสู่ภาวะความเป็นพระสงฆ์นั้น จะต้องผ่านขั้นตอนการกลั่นกรองมาเป็นอย่างดี เริ่มตั้งแต่ก่อนบรรพชาอุปสมบท การบรรพชาอุปสมบทเป็นการเปลี่ยนเพศภาวะจากผู้ครองเรือน มาสู่เพศบรรพชิต คือ ผู้สละเรื่อง และเป็นการเตรียมตัวพร้อมเพื่อเข้าสู่รูปแบบการศึกษาตามหลักศีล

* บทความนี้ เป็นส่วนหนึ่งของผลการวิจัยของดร.สิน งามประโคน เรื่อง กระบวนการพัฒนาพาระสังฆ์ตามพระธรรมวินัย (ได้รับทบทวนและอนุมัติจากสถาบันวิจัยพหุศาสตร์ มจร ๒๕๕๔)

¹ ທີ່ມ. (ໄທຍ) ១៤/១៩៨/១៣០-១៣១

การบรรพชาอุปสมบท จึงมีความสำคัญยิ่ง กระบวนการพัฒนาพระสงฆ์ให้ได้พระสงฆ์ที่พึงประสงค์ ตามธรรมวินัยในด้านการศึกษาควรจะต้องเริ่มคิดตั้งแต่ที่จะรับบุคคลเข้ามาเป็นสังคมสงฆ์ เพื่อที่จะได้พัฒนาพระสงฆ์อย่างแท้จริงตามหลักของพระพุทธศาสนา มีประเด็นที่ต้องปฏิบัติตั้งต่อไปนี้

๑. วัตถุประสงค์ในการบรรยายอุปสมบท
 ๒. การคัดเลือกผู้เข้ามาบรรยายอุปสมบท
 ๓. พระอุปัชฌาย์
 ๔. หลักการปฏิบัติก่อนบรรยายอุปสมบท
 ๕. วิธีการบรรยายอุปสมบท
 ๖. หลักการปฏิบัติหลังบรรยายอุปสมบท

จากหลักฐานดังกล่าวซึ่งให้เห็นกระบวนการบริหารจัดการศึกษาในสังคมสมัยใหม่ในสมัยพุทธกาล และแนวทางการปฏิบัติกับมานะกิจปัจจุบัน อาจแตกต่างกันบ้าง แต่ก็ยังคงรักษาวิธีการบูชาเพื่อการเรียนรู้ตามหลักพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลกับหลักพุทธกาลแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดซึ่งจะได้วิเคราะห์ต่อไป

๑. วัตถุประสงค์ในการบรรยายอปสมบุท

ตามหลักฐานที่ปรากฏในหลักพระไตรปิฎกพบว่าวัตถุประสังค์ของการบรรพชาอุปสมบทของพระสงฆ์ทั้งหลายในสมัยพุทธกาล มีดังนี้

- ๑.๑ เพื่อประพฤติธรรมจรรยาให้บริสุทธิ์ โดยอาศัยหลักอริยมรรคเมืองค์ ๘
 - ๑.๒ เพื่อศึกษาคำนวณความจริงแห่งชีวิตตามหลักอริยสัจ
 - ๑.๓ เพื่อศึกษาหาทางพัฒนาสู่ สันติราคะ โภเศ และโมหะ
 - ๑.๔ เพื่อศึกษาหาความสงบสุข ทั้งทางกาย และจิตใจ
 - ๑.๕ เพื่อขัดเกลาจิตใจตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาริ และปัญญา
 - ๑.๖ เพื่อศึกษาหาความรู้ยิ่งขึ้นตามหลักพระพุทธศาสนา

จากวัตถุประสงค์ข้างต้นนี้ จะขออภิกรณีของพระอริยสาวกต่อไปนี้

๑. พระอัญญาโภณทัญญา ครั้งนี้ ท่านพระอัญญาโภณทัญญาได้เห็นธรรมแล้ว บรรลุธรรมแล้วรู้แจ้งธรรมแล้วหยั่งลงสู่ธรรมแล้ว ข้ามความสงสัยแล้ว ปราศจากความแคลงใจถึงความ

เป็นผู้แก้ลักษณะ ไม่ต้องเชื่อผู้อื่น ในคำสอนของพระศาสนา ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์พึงได้การบรรพชา พึงได้อุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาค”² และ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับยสกุลบุตรนั้นดังนี้ว่า “ยสะ ที่นี่ไม่ว่า누蚁 ที่นี่ไม่มีขัดข้อง มาเดิน ยสะ จนนั่งลง เราจักแสดงธรรมแก่เรอ”³

๓. สหายของพระยสห ครั้นนั้น ท่านพระยสหได้พาสหายคุหส์ต์ ๔ คนไปเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นถึงแล้ว ได้ถวายอภิวัทพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่สมควรท่า�พระยสห ผู้นั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาค ดังนี้ว่า “พระพุทธเจ้าข้าสหายคุหส์ของข้าพระองค์ ๔ คนเหล่านี้ คือวิมล สุพานุ ปุณณชิ ควันปติ เป็นบุตรของตระกูลเศรษฐีใหญ่น้อยในกรุงพารามี ขอพระองค์โปรดประทานโอวาทสั่งสอนสหายของข้าพระองค์เหล่านี้เกิด”⁴ สหายคุหส์ของท่านพระยสหจำนวน ๕๐ คน เป็นชาวชนบท เป็นบุตรของตระกูล เศรษฐีใหญ่น้อยได้ทราบข่าวว่า “ยสกุลบุตรโภกผอมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสัยจะออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตแล้ว” ครั้นสหายคุหส์ได้ทราบข่าวแล้วจึงได้มีความคิด ดังนี้ว่า “ธรรมวินัยและบรรพชาที่ยสกุลบุตรโภกผอมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสัยจะออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตนั้น คงจะไม่ต่ำธรรมเป็นแน่” ครั้นแล้วสหายคุหส์เหล่านี้ ได้พากันเข้าไปหาท่านพระยสหถึงที่อยู่ ครั้นถึงแล้ว ได้ให้ว่าท่านพระยสหแล้วได้ยินอยู่ ที่สมควร

ครั้งนั้น ท่านพระยະสົງພາສ່າຍຄຸທັສົດ ຈຳນວນ ៥០ ດຣໄປເຂົ້າເຟ້າພະໜຸມີພະກາຄົ່ງທີ່ປະທັບ
ກັນຕິງແລ້ວ ໄດ້ຄວາຍອວິວາຫພະໜຸມີພະກາຄແລ້ວນັ້ນ ຖໍ່ສົມຄວາ ທ່ານພະຍະສູນັ້ນ ຖໍ່ສົມຄວາ
ໄດ້ກາບຖາລພະໜຸມີພະກາຄ ດັ່ງນີ້ວ່າ “ພຣະພູທຣເຂົ້າຂ້າ ສ່າຍຄຸທັສົດຂອງຂ້າພະອົງຄົ ຈຳນວນ ៥០ ດຣ

2 ວິ.ມ. (ໄທຍ) ແ/ອດ/ໜັດ.

³ විද්‍යා (විද්‍යා) ඉ/භාෂ්-ඉඩ/ඉඩ-ඉඩ.

⁴ ඩිං (ඩියු) ස/මඟ/මඟ-මඟ

เหล่านี้ เป็นขawanบท เป็นบุตรของตระกูลเศรษฐีใหญ่น้อย ขอพระองค์โปรดประทานโอวาทสั่งสอน
สายยของข้าพระองค์เหล่านี้เดด”⁵

๔. ภัทรรัคคีย์ ๓๐ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า “กุมาทั้งหลาย พากເຮອຈະສຳຄັນວາມຂ້ອນນີ້
ອຍ່າງໄຮກທີ່ພາກເຮອຈະແສງຫາຫົງຫົງຫຼືແສງຫາຕານ ອຍ່າງໃຫຈປະເສດຖາກວ່າກັນ”

“ການທີ່ພາກຂ້າພະອົງແສງຫາຕານນີ້ແລ້ວ ປະເສດຖາກວ່າ ພຣະພຸທຣເຈົ້າຂ້າ”

“ກຸມາທັ້ງຫລາຍ ຄ້າຍ່າງນິ້ນພາກເຮອຈົງນິ້ນລົງ ເຮົາຈັກແສດງຮຽນແກ່ພາກເຮອ”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ພາກເຮອຈົງມາເປັນກີກຊູເດີດ” ແລ້ວຕັດຕົວໄປວ່າ “ຮຽນອັນເຮາ
ກລ່າວດີແລ້ວ ພາກເຮອຈົງປະພຸດຕິພຣໍມຈຣຍີເພື່ອທີ່ສຸດທຸກໆໂດຍຂອບເດີດ”⁶

**๕. չົງລື ๓ ພຶ້ນອັງ ທົງລື ๓ ພຶ້ນອັງ ຄື່ອ ອຸຽວເລກສສປະ ນທິກສສປະ ແລະຄຍາກສສປະ ຮັບຈາກ
ໄດ້ເລື່ອມໃສໃນພຣະພຸທຣສາສະນາແລ້ວ ກາຍຫລັງໜົງລື່ານິ້ນຈຶ່ງເຂັມ ທູວາ ເຄື່ອງບຣີຂາ ແລະເຄື່ອງບູ້ຫາ
ໄຟລອຍນ້ຳ ເຂົ້າໄປແຜ່ພຣະພຸທຣສາສະນາ ຈະກື່ອະຍະແທບພຣະບາທຂອງພຣະພຸທຣສາສະນາ ກຣາບຫຼຸລວ່າ
“ພຣະພຸທຣເຈົ້າຂ້າ ພາກຂ້າພະອົງທີ່ໄດ້ການບຣາທີ່ ພຶ້ນໄດ້ການອຸປສນບທໃນສຳນັກຂອງພຣະພຸທຣສາສະນາ”
ພຣະພຸທຣສາສະນາແລ້ວ “ພາກເຮອຈົງມາເປັນກີກຊູເດີດ” ແລ້ວຕັດຕົວໄປວ່າ “ຮຽນອັນເຮາກລ່າວດີແລ້ວ
ພາກເຮອຈົງປະພຸດຕິພຣໍມຈຣຍີເພື່ອທີ່ສຸດທຸກໆໂດຍ ຂອບເດີດ”⁷**

**๖. ພຣະສາບຸຕຸປຣີພາຊກ ພຣະອັສສົງແສດງຮຽນແກ່ສາບຸຕຸແລະທ່ານເກີດວາມ ເລື່ອມໃສຕາມໄປ
ຂອອຸປສນບທກັບພຣະພຸທຣເຈົ້າ ລຳດັບນິ້ນ ທ່ານພຣະອັສສົງໄດ້ກຳລ່າວຮຽນປຣີຍານນີ້ແກ່ສາບຸຕຸປຣີພາຊກວ່າ**

“ຮຽນແລ່າໄດ້ເດີດແຕ່ເຫດຖຸ

ພຣະຕາຄຕຕຣສເຫດຖຸແທ່ງຮຽນແລ່ານິ້ນ

ແລະຄວາມດັບແທ່ງຮຽນແລ່ານິ້ນ

ພຣະມາສມະນະມີປັດຕິຕຣສອຍ່າງນີ້”

ເພຣະໄດ້ຝ່ອຮຽນປຣີຍານນີ້ ຮຽນຈັກຊູ ອັນປຣາຈາກຮູ້ລື ປຣາຈາກມລທິນ ໄດ້ເກີດຂຶ້ນແກ່ສາບຸຕຸ
ປຣີພາຊກວ່າ “ສິ່ງໃດສິ່ງໜີ່ນີ້ມີຄວາມເກີດຂຶ້ນເປັນຮຽນມາ ສິ່ງນີ້ທີ່ປ່ອງມີຄວາມດັບໄປເປັນຮຽນມາ”⁸

⁵ ວ.ມ. (ໄທ) ๔/๓๐/๓๗.

⁶ ວ.ມ. (ໄທ) ๔/๓๖/๔๕-๔๖.

⁷ ວ.ມ. (ໄທ) ๔/๕๒-๕๓/๑๑-๖๒.

⁸ ວ.ມ. (ໄທ) ๔/๑๐/๗๒-๗๔.

๗. ไม่คัดลอกปริพากษาได้ธรรมจักรชุ หลังจากไม่คัดลอกปริพากษาได้ฟังธรรมจากสารีบุตรผู้ซึ่งเป็นเพื่อนเกิดความเลื่อมใสครั้ทราไปทูลขออุปสมบทกับพระพุทธเจ้าพร้อมกัน เพราะได้ฟังธรรมประยายนี้ ธรรมจักรชุ อันปราศจากธุลี ปราศจากมลทินได้เกิดขึ้นแก่ไม่คัดลอกปริพากษกว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดานิ่นนั้นทั้งปวงมีความดับไปเป็นธรรมดा”⁹

จากการณีตัวอย่างการขอรับพระราชทานสมบทของพระอธิการสาวกแต่ละพระองค์ล้วนมีมูลเหตุเป็นแรงจูงใจ แล้วเกิดศรัทธาในคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยตนเองและจากเพื่อนและครือญาติเรียนรู้แบบใหม่ที่ยังไม่เคยได้ยินได้ฟังจากที่ไหนมาก่อน เพราะพระอธิการสาวกเหล่านี้ล้วนเป็นบัณฑิตมาก่อนจากสำนักอื่น โดยเฉพาะพระสารีบุตรเป็นผู้มีปัญญาเลิศ กว่าพระสาวกองค์อื่นๆ จึงถือเป็นตัวอย่างในการอุกบวชเรียนในพระพุทธศาสนา ในที่สุดได้เป็นพระสาวกผู้เป็นกำลังสำคัญในพระพุทธศาสนา

๒. หลักปฏิบัติของพระสงฆ์

หลังจากได้รับการบรรยายอุปสมบทแล้ว พระสงฆ์ทุกรูปจะต้องปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย โดยเฉพาะพระวินัยเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นสำหรับฝึกหัดอบรมกุลบุตรผู้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา เพราะผู้เข้าบวชนั้นมาจากต่างตระกูล ต่างชนชั้น ต่างอัธยาศัย ต่างจิตต่างใจ หากไม่มีพระวินัยควบคุม ความประพฤติให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ก็จะเป็นหมู่ภิกษุที่สับสนวุ่นวายไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสศรัทธา ถ้าภิกษุทุกรูปประพฤติตามพระวินัยก็จะเป็นหมู่ภิกษุที่ดงงาม ทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธา และทำให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ยืนนาน เปรียบเหมือนดอกไม้นานาชนิด ถูกร้อยไว้ด้วยด้าย จึงไม่แตกแยกกระจาย ทั้งยังคุ้มกันเข้าเป็นพวงมาลัยที่สวยงาม ¹⁰ ในส่วนของพระวินัยซึ่งเป็นพุทธบัญญัตินี้ แบ่งออกเป็นสองส่วน คือ

๑. อาทิพระมหาจักรพรรดิ หมายถึง หลักการศึกษาอบรมในฝ่ายบัญญัติหรือข้อปฏิบัติ อันเป็นเบื้องต้นแห่งพระมหาจักรพรรดิที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้เป็นพุทธอานาเพื่อป้องกัน ความประพฤติเสียหายและวางโถงแก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดโดยปรับอาบัติ หนักบ้าง เบาบ้าง พระสงฆ์สวดทุกกรณีเดือนเรียกว่า พระปاتโนกข์

⁹ ວ.ມ. (ໄທຍ) ແ/໖່/ໜເ-ໜດ.

๑๐ มหาวิทยาลัยมหा�จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปีฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระวินัยปิรุก มหาวิภัค ภาค ๑, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), บทนำ (๑)

๒. อกีสิมาจารีกิจสิคิษา หมายถึงหลักการศึกษาออบรมในฝ่ายชนบธรรมเนียมเกี่ยวกับมารยาท
และความเป็นอยู่ที่ดีงามสำหรับชักนำความประพฤติความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ให้ดีงาม
มีคุณค่า น่าเลื่อมใส ศรัทธายิ่งขึ้นไป เรียกว่า เสปิยะและสิกขากบทอนกพระปติโมก্ষ

จากเหตุผลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การบัญญัติพระราชวินัยเพื่อเป็นข้อประพฤติปฏิบัติของพระภิกษุนั้นนับเป็นเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ได้ยืนนาน ดังจะเห็นได้ว่า พระมหากัสสปะ เผด็จเป็นประธานสงฆ์ในการจัดทำสังคายนาครั้งที่ ๑ ได้ตกลงกับพระสังคีติการารย์ ทั้งหลายว่าจะต้องสังคายนาพระราชวินัยก่อน ทั้งนี้เพราท่านเห็นว่า พระราชวินัยเป็นอายุของพระพุทธศาสนา ดังที่สมันตป่าสาทิกา อรรถกถาวินัย บันทึกว่า “พระราชวินัยจัดว่าเป็นอายุของพระพุทธศาสนา เมื่อพระราชวินัยยังดำรงอยู่ พระพุทธศาสนา ก็ชื่อว่า ยังดำรงอยู่ด้วยเหตุนี้ จึงขอสังคายนาพระราชวินัยก่อน” การเรียนรู้ระดับศีลยังไม่พอสำหรับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตนแบบถาวร ก็ทรงสอนให้เรียนรู้เรื่องสามธิอีก เป็นขั้นที่สองต่อไป

ขั้นที่ ๒ การดำเนินการด้านการศึกษาตามหลักสมาริ

การดำเนินการด้านการศึกษาตามหลักสมาริ เป็นกระบวนการสืบเนื่องจากการดำเนินการด้านการศึกษาตามหลักศิล ในที่นี้จะกล่าวถึงการศึกษาตามหลักสมาริที่เป็นแบบแผนของพระพุทธศาสนาฝ่ายธรรมราษฎร์ โดยเฉพาะที่ปราจีน ในคัมภีร์ วิสุทธิมรรค¹¹ ซึ่งพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้นำมาสรุปไว้ในหนังสือ พุทธธรรม¹² ดังนี้

วิธีเจริญสมารถอย่างเป็นแบบแผนนั้น สรุปความตามที่ท่านแสดงไว้ เป็นลำดับขั้นตอนใหญ่ได้คือ^๑
เบื้องแรก เมื่อมีศีลบริสุทธิ์ หรือชำระศีลให้หมดจดแล้ว :

๑. ตัดปลิโพร คือข้อติดข้องหรือเหตุกังวล ๑๐ ประการ
 ๒. เข้าหากลุยานมิตร คือ ครูอาจารย์ ผู้มีคุณสมบัติเหมาะสมที่จะให้กรรมฐาน
 ๓. รับเอกสารมฐานอย่างโดยอย่างหนึ่งใน ๔๐ อย่าง ที่เหมาะสมกับจริยาของตน
 - ก. เข้าอยู่ในวัด ที่อยู่อาศัย หรือสถานที่ปฏิบัติ ซึ่งเหมาะสมแก่การเจริญสมาธิ
 - ข. ตัดปลิโพร คือ ข้อกังวลเล็ก ๆ น้อย ๆ เสียให้หมด
 ๔. ปฏิบัติตามวิธีเจริญสมาธิ

11 ວິສທນີ.(ບາລີ) ၈/၁၀၄ - ၂/၂၄၄.

๑๒ พระธรรมปีฎก, พุทธธรรม, (กรุงเทพมหานคร, โรงพยาบาลจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า
๔๗๙-๔๘๐.

รายละเอียดของวิธีปฏิบัติตามหัวข้อเหล่านี้ ท่านกล่าวไว้สำหรับพระภิกษุผู้จะทำการฝึก samaadhi อย่างจริงจัง อาจเป็นเวลาหลายเดือน หรือหลายปี ถ้าคุณสั่งจะปฏิบัติหรือผู้ใดจะฝึกระยะสั้น ๆ ก็พึงจับเอาสาระมาใช้เท่าที่เหมาะสม พรพุทธพจน์ที่ทรงแสดงเกี่ยวกับการดำเนินการด้านการศึกษาตามหลักสามีภิมีเป็นอันมาก ดังต่อไปนี้

“วิกิชัยทั้งหลาย เรือทั้งหลายจงเจริญสมารี วิกิชัยเมืองรัชดาตามความเป็นจริง”¹³

กล่าวได้การเรียนรู้ด้านศิลเน้นพุติกรรมของภายนอกนั้นยังไม่พอสำหรับการศึกษาเพื่อจะเปลี่ยนพุติกรรมที่แท้จริง พระพุทธองค์จึงทรงวางกฎข้อที่สองว่าสมาชิช่วยเสริมจิตให้เข้มแข็งอีกขั้นหนึ่งและผลที่ตามมาคือ ได้เรียนรู้ความจริงของชีวิตที่ถูกต้องเรียกว่าขั้นปัญญาดังนี้

ขั้นที่ ๓ การดำเนินการด้านการศึกษาตามหลักปัญญา

การดำเนินการด้านการศึกษาตามหลักปัญญา เป็นกระบวนการสืบเนื่องจากการดำเนินการด้านการศึกษาตามหลักศีล และสามารถถ่ายทอดความรู้ไว้ในขั้นต้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงวิธีที่จะทำให้เกิดปัญญาด้วยเหตุ ๒ ประการ คือ ๑. ปรัชญา ๒. โยนิโสมนสิการ

มีข้อความในพระไตรปิฎก แสดงหลักการสร้างเสริมสัมมาทิวธิไว้¹⁴ ดังนี้

“วิกฤตทั้งหลาย ปัจจัยเพื่อความเกิดขึ้นแห่งสัมมาทิฏฐิ มี ๒ ประการดังนี้ คือ ปรโตโมะสะ และโยนิโสมนสิการ” ซึ่งมีความหมายรายละเอียดดังนี้

๑. ปรโตโซส = เสียงจากผู้อื่น การกระตุ้นหรือซักจุ่งจากภายนอก เช่น การสั่งสอน แนะนำ การถ่ายทอด การโฆษณา คำบอกเล่า ข่าวสาร ข้อเขียน คำชี้แจง อธิบาย การเรียนรู้จากผู้อื่น ในที่นี่หมายความว่าส่วนที่ได้รับมาต้อง เนพะอย่างยิ่งการรับฟังธรรม ความรู้ หรือคำแนะนำจากบุคคลที่เป็นกัลยาณมิตร (Hearing or learning from others; inducement by others)

ข้อแรกนี้ เป็นองค์ประกอบของฝ่ายภายนอก ได้แก่ปัจจัยทางสังคม อาจเรียกง่าย ๆ ว่า วิธีการแห่งศรัทธา ด้วยมนต์พิธีทางศาสนาที่เข้ามายาวยังดังที่อ้างข้างต้นแล้ว

๒. โยนิโสมนสิการ = การทำในใจโดยแยกคาย = การใช้ความคิดถูกวิธี ความรู้จักคิด คิดเป็น
หรือคิดอย่างมีระเบียบ หมายถึง การรับรู้ก่อน รับรู้พิจารณาสิ่งทั้งหลาย โดยมองตามที่สิ่งนั้น ๆ

13 ສົ່ມ.(ບາລී) ໄລ/ອອນග/ແຜນ.

14 សំមាភិភី និងបំពុំបំរូគេ ដែលចូលចិត្ត និងបានប្រើប្រាស់ការងារ។

มันเป็นของมัน และโดยวิธีคิดทางเหตุผล สืบค้นถึงต้นเค้า สืบสานให้ตลอดสาย แยกแยะสิ่งนั้น ๆ หรือปัญahanั้น ๆ ออก ให้เห็นตามสภาพ และความสัมพันธ์สืบทอดแห่งเหตุปัจจัย โดยไม่เอาความรู้สึกด้วยตัวหนา อุปทานของตนเข้าจับ (*Analytical reflection; reasoned or systematic attention*)

ข้อสองนี้ เป็นองค์ประกอบฝ่ายภายใน ได้แก่ปัจจัยภายในตัวบุคคล อาจเรียกว่า ๆ ว่า วิธีการแห่งปัญญา มีพุทธจน์แสดงปัจจัยทั้งสองนี้ในภาคปฏิบัติของการฝึกอบรม เน้นถึงความสำคัญอย่างควบคู่กัน ดังนี้

๑. “สำหรับภิกษุผู้ยังต้องศึกษาเรามองไม่เห็นองค์ประกอบภายในอกอื่นได้มีประโยชน์มากเท่าความมีกัลยาณมิตรเลย”

๒. “สำหรับภิกษุผู้ยังต้องศึกษาเรามองไม่เห็นองค์ประกอบภายในอกอื่นได้มีประโยชน์มากเท่าโญนิโสมนสิการเลย”

ปัจจัยทั้งสองอย่างนี้ ย่อมสนับสนุนซึ่งกันและกัน สำหรับคนสามัญซึ่งมีปัญญาไม่แก่กล้า
ย่อมต้องอาศัยการแนะนำชักจูงจากผู้อื่น และคล้อยไปตามคำแนะนำชักจูงที่ผลัดได้ง่าย แต่ก็จะต้อง⁴
ฝึกหัดให้สามารถใช้ความคิดอย่างถูกวิธีด้วยตนเองได้ด้วย จึงจะก้าวหน้าในการเรียนรู้ไปถึงที่สุดได้
ส่วนคนที่มีปัญญาแก่กล้าย่อมรู้จักใช้ yen โสมนสิการได้ดีกว่า แต่กระนั้นก็อาจต้องอาศัยคำแนะนำที่
ถูกต้องเป็นเครื่องนำทางในเบื้องต้น และเป็นเครื่องช่วยส่งเสริมให้ก้าวหน้าไปได้รวดเร็วยิ่งขึ้นในระหว่าง⁵
การฝึกอบรม

การสร้างเสริมสัมมาทิฏฐิ์ด้วยปัจจัยอย่างที่ ๑ (ปรโตโขส) ก็คือ วิธีการที่เริ่มต้นด้วยศรัทธาและอาศัยศรัทธาเป็นสำคัญ เมื่อนำมาใช้ปฏิบัติในระบบการศึกษาอบรม จึงต้องพิจารณาที่จะให้ได้รับการแนะนำซักจุ่งสั่งสอนอบรมที่ได้ผลดีที่สุด คือ ต้องมีผู้สั่งสอนอบรมที่เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติ มีความสามารถ และใช้วิธีการอบรมสั่งสอนที่ได้ผล ดังนั้น ในระบบการศึกษาอบรม จึงจำกัดให้ได้ปรโตโขสที่มุ่งหมายด้วยหลักที่เรียกว่า กัลยานมิตตตา หรือการมีกัลยานมิตร ส่วนปัจจัยอย่างที่ ๒ (โยนิโสมนสิการ) เป็นตัวหลักการใช้ปัญญา ซึ่งจะต้องพิจารณาว่าควรใช้ความคิดให้ถูกต้องอย่างไร เมื่อนำปัจจัยทั้งสองมาประกอบกัน นับว่ากัลยานมิตตตา เป็นองค์ประกอบภายนอก และ โยนิโสมนสิการ เป็นองค์ประกอบภายใน ถ้าตรงข้ามจากนี้ คือ ได้ผู้ไม่เป็นกัลยานมิตร ทำให้ประสบ

protozoa ที่ผิดพลาด และใช้ความคิดผิดวิธีเป็น อยู่ในสมนสิการ ก็จะได้รับผลกระทบข้าม คือเป็น มิจฉาทัณฑ์ไปได้¹⁵

บทสรุป

สรุปแนวคิดการจัดการศึกษาเชิงพุทธในการเรียนรู้แบบใหม่พบว่าพระพุทธองค์ทรงมีหลักเปลี่ยนแปลงพุทธิกรรมตนด้วยกระบวนการศึกษาให้พัฒนาตนเองด้วยหลัก ๓ ขั้นตอน คือ การศึกษาเรื่องศีล การศึกษาเรื่องสามัช และการศึกษาเรื่องปัญญา บวกกระบวนการปฏิบัติแต่ละขั้นตอนถูกต้อง มีหลักการ วิธีการครบวงจรในการเรียนรู้ คือprotozoa อาศัยการเรียนรู้จากคนอื่น และ โยนิโสมนสิการ คิดไตรตรองให้ด้วยตนเองที่สุดของการศึกษาเกิดปัญญาเข้าใจความจริงของโลกรู้เท่าทันการแปลงของ สังคมและโลกชีวิตก็มีความสุขตามหลักพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริงตามฐานะของตน

¹⁵ พระธรรมปีฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม, หน้า ๖๒๑-๖๒๒.

เอกสารอ้างอิง

พระธรรมปีฎก.พุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
พระพรหมคุณภารណ(ป.อ.ปยุตโต). รู้หลักก่อนแล้วศึกษาและสอนให้ได้ผล. กรุงเทพมหานคร :
ธรรมสภากุญย์หนังสือพระพุทธศาสนา, ๒๕๔๑.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปีฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เล่มที่ ๑,๔,๑๐,๑๙. กรุงเทพมหานคร , โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.